

Л. Акімова

ВПЛИВ ОСНОВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ ЗА ДЕМОГРАФІЧНОЮ ТА СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРАМИ

Надано визначення дефініції “економічна безпека держави”. Визначено, що економічна безпека держави складається з різних видів безпеки в різних сферах господарювання. Проаналізовано чисельність населення, кількість живонароджених та померлих за 2015 – 2017 рр. Виявлено, що різні вчені по-різному визначають складові, які повинні належати до цієї системи, до найпоширеніших соціальних індикаторів. Проведено аналіз основних соціальних індикаторів. Наведено класифікацію інструментів державного регулювання.

Ключові слова: державне управління, економічна безпека держави, мікроекономічна безпека, фінансова безпека, зовнішньоекономічна безпека, інвестиційна безпека, науково-технологічна безпека, енергетична безпека, виробнича безпека, демографічна безпека, соціальна безпека, продовольча безпека.

Розвиток провідних держав світу ґрунтується на зростанні ролі особистості в контексті економічного простору, тобто забезпеченні населення необхідними видами благ, які в подальшому призведуть до підвищення якості життя в країні. Тому в умовах глобалізаційних процесів Україні необхідно забезпечити гідними умовами життя жителів країни за допомогою інструментів державного регулювання.

Визначення необхідних інструментів державного регулювання в демографічній та соціальній сферах відображено в працях вітчизняних науковців: О. Бандурка, С. Бреус, Н. Басюркіної, Ю. Вашай, К. Горячева, М. Денисенко, В. Духова, О. Жихор, К. Петрова, І. Чернякова, Т. Куценко, С. Кудин, І. Мігус, М. Недашківського, К. Подгорної, М. Пендюри, А. Ревенко, Т. Сак, В. Скуратівського, Є. Сухіна, І. Цвігун.

Однак критичний огляд наукових досліджень з проблем управління економічною безпекою держави свідчить про те, що деякі методологічні та теоретичні питання дослідження за демографічною та соціальною сферами залишаються не повною мірою дослідженими.

Метою статті є визначення впливу основних інструментів державного регулювання на економічну безпеку держави за демографічною та соціальною сферами.

В сучасних умовах господарювання питання про забезпечення ефективного державного регулювання економічної безпеки посідає чільне місце в становленні економіки будь-якої країни світу. Оскільки саме держава керує основними процесами, які відбуваються в державі та здійснює стимулювання економічних процесів, доцільно відзначити певний механізм зв'язку між демографічною, соціальною сферами та економічною безпекою країни. Для кращого розуміння зазначеної тематики потрібно надати визначення дефініції “економічна безпека держави”.

Дослідники О. Бандурка, В. Духов, К. Петрова, І. Черняков визначають економічну безпеку країни як “здатність її економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників для досягнення макроекономічних цілей розвитку на рівні постіндустріальних держав” [1].

А. Ревенко зазначає, що економічна безпека держави – це “стан економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендегенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для суспільства” [2].

Науковець М. Пендюра зазначає, що економічна безпека держави є не тільки однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [3].

На нашу думку, економічна безпека держави “ це важлива складова загальної системи національної безпеки, яка характеризується стійкістю до загроз як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Економічна безпека держави складається з різних видів безпеки в різних сферах господарювання: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека (рис. 1).

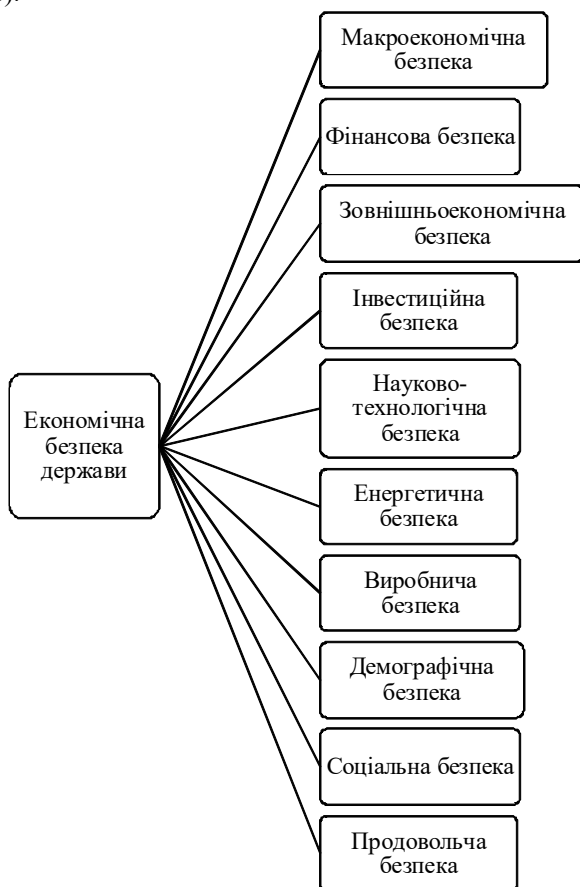

Рис. 1. Складові економічної безпеки держави [4]

З вищенаведеного рисунку ми можемо побачити, що економічна безпека країни містить багато компонентів і, на нашу думку, необхідно розглянути їх детальніше:

1. Макроекономічна безпека – це стан економіки, за якого досягається збалансованості макроекономічних відтворювальних пропорцій [5].

2. Фінансова безпека – це такий фінансовий стан, що характеризується: по-перше, збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій та послуг, які використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів, цілей та завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів [6].

3. Зовнішньоекономічна безпека “це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активної участі у світовому розподілі праці [7, 8].

4 Інвестиційна безпека “це здатність підтримувати виробничі нагромадження та вкладення капіталу на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки [9, 10].

5 Науково-технологічна безпека “це стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів [11].

6 Енергетична безпека “це спроможність держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтовано достатнє енергозабезпечення економіки й населення, а також гарантоване забезпечення можливостей керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього та внутрішнього тиску в сучасних та прогнозованих умовах [12].

7 Виробнича безпека – це такий рівень розвитку промислового комплексу країни, що здатний забезпечити зростання економіки та розширене її відтворення [13, 14].

8. Демографічна безпека – це захищеність життя та процесів природного безперервного відтворення людей [15].

9. Соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз [16, 17].

10 Продовольча безпека – це здібності держави гарантувати задоволення потреби населення країни в продовольстві на рівні, який забезпечує його нормальну життєдіяльність [18].

Однак з усіх складових економічної безпеки, на нашу думку, важливими є демографічна та соціальна. Оскільки демографічна безпека є однією з найвизначальніших умов стабільного та безпечного розвитку країни, проблеми, що виникають у цій сфері, повинні бути першочерговими інтересами держави, факторами та результатами безперебійного функціонування економіки країни загалом [19 – 21]. Оскільки від демографічних характеристик населення та показників розвитку у демографічному секторі залежить розвиток трудового потенціалу країни, який, водночас впливає на величину сукупного національного доходу, доцільно визначити стан демографічної ситуації в Україні, зокрема насамперед чисельність населення України за 2016 – 2018 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Чисельність населення України за 2016 – 2018 рр. [22]

№ з/п	Показники	Роки			Відносне відхилення	
		1 травня 2016	1 травня 2017	1 травня 2018	2018/2017	2017/2016
1	Наявне населення, осіб	42692393	42854106	42300723	98,71	100,38
2	Постійне населення, осіб	42522756	42684469	42131086	98,70	100,38

З табл. 1 ми бачимо, що наявне населення у 2017 р. зросло на 0,38% порівняно з 2016 р., а в 2018 р. знизилось на 1,29% порівняно з аналогічним періодом 2017 р. Постійне населення у 2017 р. зросло на 0,38% порівняно з аналогічним періодом 2016 р., а у 2018 р. знизилось на 1,3% порівняно з 2017 р. Така динаміка показує нам, що демографічна сфера співіснує з іншими сферами життєдіяльності, тобто за певних умов може навіть виникати конфлікт між ними (під час воєнних дій конфлікт між цілями демографічної та воєнної безпеки є очевидним). При такому рівні скорочення населення орієнтовно через 20 років не вистачатиме трудових ресурсів. Важливим показником під час аналізу демографічної ситуації в країні є аналіз кількості народжених та кількості померлих в Україні за період 2015 – 2017 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз кількості народжених та кількості померлих за період 2015 – 2017 рр. [23]

№ з/п	Показники	Роки		
		2015	2016	2017
1	Кількість живонароджених, осіб	411800	397000	364000
2	Кількість померлих, осіб	594800	583600	574100
3	Природний приріст, скорочення (-), осіб	-183000	-186600	-210100

З табл. 2 ми бачимо, що за період 2015 – 2017 рр. в Україні присутнє скорочення осіб: у 2015 р. кількість померлих перевищила кількість живонароджених на 183000 осіб, у 2016 р. – на 186600, а у 2017 р. – на 210100 осіб. Для кращої наочності доцільно представити дані показники в графічному вигляді (рис. 3).

З нижченаведеного рисунку ми бачимо, що кількість живонароджених осіб протягом 2015 – 2017 рр. знижується. У 2016 р. знизилась на 3,59 порівняно з 2015 р., а кількість померлих осіб скоротилась на 1,88. Кількість живонароджених осіб у 2017 р. знизилась на 8,31% порівняно з 2016 р., а той же період кількість померлих осіб знизилась на 1,93%. Природне скорочення у 2016 р. зросло на 1,97%, а у 2017 р. зросло на 12,59%.

Окрім зазначених вище показників, в Україні спостерігається процес старіння населення, оскільки кількість осіб пенсійного віку значно перевищує кількість населення працездатного віку, тобто це призводить до скорочення сукупного національного доходу, зменшення кількості податків (податку на доходи фізичних осіб та військового збору), погіршення статеві-вікової структури, скорочення народжуваності. За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень, якщо все залишити як і раніше, кількість

економічно активного населення в Україні кожні наступні 10 років буде знижуватися на 1,5 млн [24]. Така ситуація складається у демографічному секторі, що ж стосується соціального, то на сьогодні не визначено загальноприйнятту систему соціальних індикаторів, що впливають на життя, різні вчені по-різному визначають складові, які повинні належати до цієї системи; до найпоширеніших соціальних індикаторів, як правило, належать рівень і якість життя, що характеризуються такими показниками, як рівень споживання і його структура, доходи населення, накопичення, забезпеченість житлом, рівень освіти, середня тривалість життя тощо. Зважаючи на значну диференціацію поглядів, можна виділити основні соціальні індикатори (рис. 4).

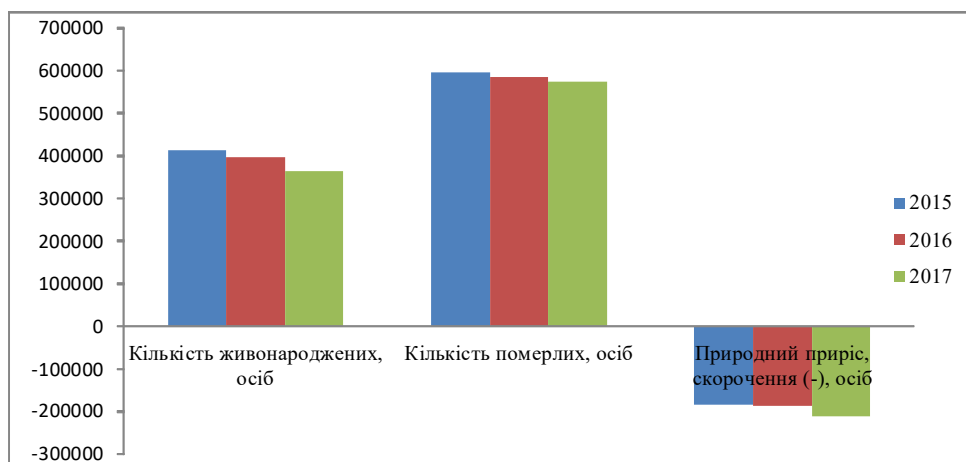

Рис. 3. Динаміка кількості народжених та кількості померлих за період 2015 – 2017 рр.

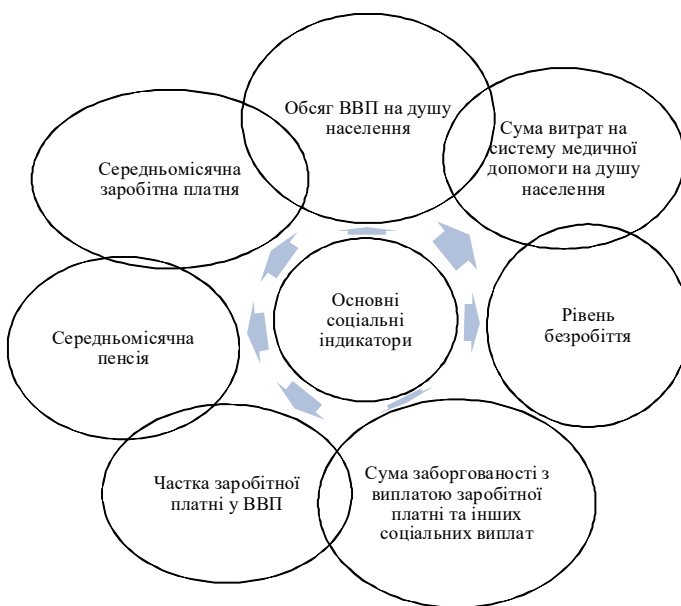

Рис. 4. Основні соціальні індикатори [25]

Ми вважаємо, що доцільно проаналізувати та визначити позиції цих показників у загальній системі економічної безпеки (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз основних соціальних індикаторів України за 2015 – 2017 рр. [26]

№ з/п	Показники	Роки		
		2015	2016	2017
1	Обсяг ВВП на душу населення, грн	46210,2	55853,5	70224,3
2	Частка заробітної платні у ВВП, %	3,7	3,1	3,6
3	Середньомісячна заробітна платня, грн	5230	6475	8777
4	Середньомісячна пенсія, грн	1700	1886,78	2446,56
5	Сума заборгованості з виплатою заробітної платні та інших соціальних виплат, млн грн	1320,1	1880,8	1791,0
6	Рівень безробіття, %	9,1	9,3	9,5
7	Сума витрат на систему медичної допомоги на душу населення, грн	78,9	97,6	81,8

З вищенаведеної таблиці ми можемо побачити, що обсяг ВВП на душу населення протягом 2015 – 2017 рр. зростає: у 2016 зріс на 20,87% порівняно з аналогічним періодом 2015 р., а у 2017 р. на 25,73% порівняно з 2016 р. Частка заробітної платні у ВВП у 2016 р. знизилась на 16,22% порівняно з періодом 2015 р., а у 2017 р. зросла на 16,13% порівняно з 2016 р. Середньомісячна заробітна платня у 2016 р. зросла на 23,80%, а в 2017 р. зросла на 35,55% порівняно з аналогічним періодом 2016 р., зокрема це зростання спричинене підвищенням розміру мінімальної заробітної плати.

Середньомісячна пенсія протягом 2015 – 2017 рр. мала тенденцію до зростання: у 2016 р. зросла на 10,99%, а у 2017 р. – на 29,67% порівняно з аналогічними періодами попередніх років. Сума заборгованості з виплатою заробітної платні та інших соціальних виплат є перемінною: у 2016 р. зріс на 42,47% в порівнянні з аналогічним періодом 2015 р., а у 2017 р. даний показник знизився на 4,77% порівняно з 2016 р. Рівень безробіття збільшувався протягом 2015 – 2017 рр. у 2016 р. показник зріс на 2,20%, а у 2017 р. на 2,15%. Сума витрат на систему медичної допомоги на душу населення є перемінною: у 2016 р. даний показник зріс на 23,70%, а у 2017 р. він знизився на 16,19% порівняно з 2016 р.

З огляду на важливість та перемінне спрямування вищенаведених показників в обох сферах (демографічна, соціальна), доцільно визначити інструменти державного регулювання, які застосовуються для ефективного функціонування економічної безпеки держави.

Ми пропонуємо таку класифікацію інструментів державного регулювання:

1. Правові “ це закони та підзаконні акти, що регулюють правила поведінки суб’єктів господарювання.

2. Адміністративні “ це укази, постанови та розпорядження виконавчих органів, що дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують окремі види господарської діяльності.

3. Економічні “ це макроекономічне планування, державний бюджет, податки, гроші, ціни, заробітна плата.

У Законі України “Про основи національної безпеки України” зазначено, що до основних суб’єктів забезпечення національної безпеки України належать: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні сили України; Служба безпеки України; Служба зовнішньої розвідки України; Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; органи і підрозділи цивільного захисту; громадяни України; об’єднання громадян [27].

Відповідно до Рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про Стратегію національної безпеки України” № 287/2015 від 06.05.2016 р., до актуальних загроз економічній безпеці належать: відсутність чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів і завдань соціально-економічного, воєнно-економічного та науково-технічного розвитку України, а також ефективних механізмів концентрації ресурсів для досягнення таких цілей; зменшення добробуту домогосподарств та зростання рівня безробіття; активізація міграційних процесів унаслідок бойових дій; руйнування економіки та систем життєзабезпечення на тимчасово окупованих територіях, втрата їх людського потенціалу, незаконне вивезення виробничих фондів на територію Росії [28].

Якщо розглядати економічні інструменти державного регулювання, то до них доцільно віднести: створення додаткових робочих місць; встановлення мінімальної заробітної плати; регламентацію робочого часу; збереження та підвищення рівня працездатності на підприємствах; виплати допомоги по безробіттю, народженню дитини; визначення рівня освіти, професійної підготовки; покращення житлових умов; ефективну та прозору систему оподаткування; підвищення заробітної плати тощо.

Висновки

Отже, з проведеного аналізу можна зазначити, що для забезпечення високого рівня життя необхідно проводити ефективну економічну політику в розглянутих сферах економіки, яка, своєю чергою, зумовить економічне зростання. Треба пам’ятати про податкове та соціальне навантаження на працюючих, тобто ця динаміка може призвести до зростання трудової міграції. Уряд повинен розробити комплексний механізм із застосуванням ефективного інструментарію, який буде враховувати сучасні проблеми та спрямовуватиметься на перспективний розвиток економіки країни загалом, а також забезпечуватиме економічну безпеку України.

Список використаної літератури

1. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Черняков І. М. Основи економічної безпеки : [підручник] / О. М. Бандурка. Х. : НУВС, 2003. С. 64.
2. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України // Економіка України. 1993. № 11. С. 15.
3. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. К. : [б. в.], 2005. С. 13.

4. Жихор О. Б., Куценко Т. М. Економічна безпека : навч. посіб. Х. : ХІБС УБС НБУ, 2013. 144 с. URL : http://pidruchniki.com/84390/ekonomika/ekonomichna_bezpeka.
5. Там само.
6. Горячева К. С. Финансовая безопасность предприятия, сущность и место в системе экономической безопасности // Экономист. 2003. № 8. С. 65—67.
7. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції // Інноваційна економіка. 2013. № 6 (44). С. 338.
8. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави // Державне управління: удосконалення та розвиток : електрон. наук. фах. вид. 2016. № 10. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>.
9. Недашківський М. М., Подгорна К. Ю. Інвестиційна безпека України в сучасних умовах // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 275.
10. Акімова Л. М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід // Державне управління: удосконалення та розвиток : електрон. наук. фах. вид. 2016. № 8. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246>.
11. Денисенко М. П., Бреус С. В. Науково-технологічна безпека в умовах глобальної конкуренції // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2011. № 6 (62). С. 224—228.
12. Сухін Є. І. Нетрадиційна енергетика як фактор економічної безпеки держави : автореф. дис...д-ра екон. наук: спец. 21.04.01 “Економічна безпека держави” / Рада національної безпеки та оборони України ; Національний інститут проблем міжнародної безпеки. К., 2005. С. 9.
13. Кудин С. І., Вашай Ю. В. Виробнича безпека України: стан та шляхи підвищення. URL : http://www.rusnauka.com/17_AVSN_2012/Economics/16_112741.doc.htm.
14. Акімова Л. М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки // Державне управління: удосконалення та розвиток : електрон. наук. фах. вид. 2015. № 5. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210>.
15. Цвігун І. А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання : монографія. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. С. 16.
16. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. № 3. С. 195.
17. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави...
18. Басюркіна Н. Й. Продовольча безпека як системна характеристика функціонування агропромислового сектору економіки // Економіка харчової промисловості. 2011. № 2. С. 6.
19. Акімова Л. М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки...
20. Акімова Л. М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід...
21. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави...
22. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL : www.ukrstat.gov.ua.
23. Там само.

24. Офіційний сайт Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи. URL : <http://www.idss.org.ua>.

25. Дахнова О. Є. Соціальні аспекти економічної безпеки України // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. 2012. № 3. С. 249.

26. Офіційний сайт Мінфін – все про фінанси: новини, курси валют, банки. URL : <https://minfin.com.ua/ua>.

27. Про основи національної безпеки України : Закон України № 39 від 19.06.2003 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

28. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України № 287/2015 від 06.05.2016 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2018

Схвалена до друку редколегією 04.06.2018

L. Akimova

THE INFLUENCE OF THE MAIN INSTRUMENTS OF THE STATE REGULATION ON ECONOMIC SECURITY OF THE STATE BY DEMOGRAPHIC AND SOCIAL AFFAIRS

The definition of “economic security of the state” is given. It is determined that the economic security of the state consists of various types of security in various spheres of management. The population size, number of live births and deaths for 2015-2017 are analyzed. It is revealed that different scientists will differently determine the components that should be included in this system to the most common social indicators. The analysis of the basic social indicators. The above classification of instruments of state regulation.

Key words: public administration, economic security of the state, microeconomic security, financial security, foreign economic security, investment security, scientific and technological security, energy security, energy security, industrial safety, demographic security, social security, food security.